

NORGES HØYESTERETT

Den 6. mars 2014 ble det av Høyesteretts ankeutvalg bestående av dommerne Matningsdal, Noer og Bull i

HR-2014-00464-U, (sak nr. 2014/242), straffesak, anke over kjennelse:

A (advokat Nils Christian Nordhus)

mot

Kriminalomsorgen region sør

avsagt slik

K J E N N E L S E :

- (1) Saken gjelder begjæring om soningsutsettelse.
- (2) A ble ved Drammen tingretts dommer 23. juni 2009 og 18. mai 2012 dømt til henholdsvis fengsel i 1 år og 5 måneder og fengsel i 10 måneder.
- (3) Den 5. september 2013 ble han, mens han satt i varetekt for nye forhold, varslet om at han ville bli overført til soning av disse dommene. Han fremsatte begjæring for Drammen tingrett om soningsutsettelse i medhold av straffeprosessloven § 459 første ledd. Kriminalomsorgen avsto å gi begjæringen oppsettende virkning, og 13. september 2013 ble A overført til soning i Ringerike fengsel. I saken om soningsutsettelse har Kriminalomsorgen blant annet gjort gjeldende at begjæringen skal avvises fordi A etter innsettelse til soning ikke lenger har rettslig interesse i en avgjørelse.
- (4) Drammen tingrett avsa 18. oktober 2013 kjennelse med slik slutning:
  1. **Begjæringen fra A om soningsutsettelse avvises ikke.**
  2. **Begjæringen fra A om soningsutsettelse tas ikke til følge."**
- (5) A anket kjennelsen for så vidt gjaldt spørsmålet om soningsutsettelse skulle gis. Borgarting lagmannsrett avsa kjennelse 20. januar 2014 med slik slutning:

"Anken avvises."
- (6) A har anket til Høyesterett. Anken gjelder lagmannsrettens lovanvendelse. Han har hovedsakelig gjort gjeldende at han har rett til soningsutsettelse dersom vilkårene i straffeprosessloven § 459 første ledd er oppfylt. Kriminalomsorgen kan ikke hindre domfeltes mulighet for rettslig prøving etter straffeprosessloven ved å avslå og gi begjæringen

oppsettende virkning slik at domfelte påbegynner soning før domstolen har rukket å ta stilling til domfeltes begjæring.

- (7) *Kriminalomsorgen region sør* har gjort gjeldende at lagmannsrettens avgjørelse er riktig og har ikke ytterligere bemerkninger til anken.
- (8) *Høyesteretts ankeutvalg* bemerker at ankeutvalget har full kompetanse ettersom lagmannsretten avviste anken dit på grunn av manglende rettslig interesse.
- (9) Etter straffeprosessloven § 459 første ledd skal fullbyrding av frihetsstraff eller samfunnsstraff utsettes dersom domfelte er blitt alvorlig sinnslidende eller hans helsetilstand for øvrig gjør fullbyrding utilrådelig. Søknad om soningsutsettelse behandles av Kriminalomsorgen, jf. § 459 fjerde ledd første punktum.
- (10) Vedtaksmyndigheten i disse sakene ble i 2008 overført fra påtalemyndigheten til Kriminalomsorgen. Samtidig ble det bestemt at saksbehandlingen i hovedsak skulle følge forvaltningslovens regler, jf. § 459 fjerde ledd annet punktum. Dette ble begrunnet med et ønske om sammenheng i regelverket: Saker om soningsutsettelse har klare likhetstrekk med saker om soningsavbrudd etter straffegjennomføringsloven § 35, hvor Kriminalomsorgen hovedsakelig benytter saksbehandlingsreglene i forvaltningsloven. I Ot.prp. nr. 34 (2007–2008) side 10 ble det fremholdt at det derfor ville virke tilfeldig om saksbehandlingsreglene Kriminalomsorgen benyttet, skulle avhenge av om søknaden kom inn før eller etter at domfelte påbegynte soningen.
- (11) Dette innebærer at Kriminalomsorgens vedtak om soningsutsettelse også kan bringes inn for domstolene til overprøving i sivilprosessens former, på samme måte som vedtak i saker om soningsavbrudd, jf. proposisjonens side 12.
- (12) Imidlertid gir straffeprosessloven § 459 fjerde ledd tredje punktum en alternativ vei til domstolsprøving i saker om soningsutsettelse: Oppstår det uenighet om fullbyrdingen skal utsettes av grunner som nevnt i § 459 første ledd, kan domfelte kreve spørsmålet avgjort ved kjennelse etter § 462 – altså i straffeprosessuelle former.
- (13) Inntil vedtaksmyndigheten etter § 459 ble overført fra påtalemyndigheten til Kriminalomsorgen, var domstolsbehandling i straffeprosessens former den eneste muligheten for domstolsprøving av spørsmålet om soningsutsettelse. Når denne muligheten ble beholdt etter reformen i 2008, nå som alternativ til domstolskontroll i vanlige sivilprosessuelle former, ble det i Ot.prp. nr. 34 (2007–2008) side 10 begrunnet med at dette fremstod "... som en viktig rettssikkerhetsgaranti. Terskelen for å bringe saken inn for en domstol etter sivilprosessens former vil nok være høyere. En slik sak vil dessuten ta lengre tid og være mer omfattende og kostbar."
- (14) I denne saken er begjæringen om soningsutsettelse fremsatt før soningen ble påbegynt, men avgjort etter. Spørsmålet er om dette innebærer at saken må avvises fordi domfeltes interesse i å få spørsmålet avgjort, dermed er bortfalt – altså slik at domfelte nå er henvist til å søke om soningsavbrudd i medhold av straffegjennomføringsloven § 35. I så fall finnes det ikke mulighet til domstolsprøving i straffeprosessuelle former.
- (15) I denne sammenheng nevnes at ifølge påtaleinstruksen § 29-7 skal domfeltes begjæring om rettens avgjørelse etter straffeprosessloven § 459 fjerde ledd tredje punktum gis oppsettende virkning for fullbyrdingen hvis ikke særlige grunner taler mot det. I dette tilfellet ble altså

begjæringen ikke gitt oppsettende virkning.

- (16) Som utgangspunkt kreves det også i straffeprosessen at det foreligger en aktuell interesse i å få spørsmålet avgjort – hvis ikke, skal saken avvises fra domstolene. Dette gjelder også når den aktuelle interessen faller bort underveis, jf. Andenæs, Norsk straffeprosess, 4. utgave ved Tor-Geir Myhrer, side 560. Når domfelte er blitt innsatt eller overført til soning, er det for så vidt klart at det ikke lenger er tale om å utsette soningen, men om å avbryte den. Som nevnt avgjøres soningsavbrudd etter andre bestemmelser enn soningsutsettelse.
- (17) Ankeutvalgets flertall, dommerne Matningsdal og Bull, er likevel kommet til at domfeltes interesse i å få saken avgjort i det straffeprosessuelle sporet må være i behold.
- (18) Det er ikke ukjent at en sak om hvorvidt et tiltak overhodet skulle ha vært truffet, får fortsette selv om spørsmålet i saken da reelt sett blir om tiltaket skal opprettholdes – og det selv om den aktuelle lovgivningen har egne regler om det siste. Det vises her til Rt. 2006 side 1672 om gyldigheten av et vedtak om omsorgsovertakelse som allerede var iverksatt, og som da reelt sett ble en sak om omsorgen skulle tilbakeføres. Selv om dette er et helt annet rettsfelt, viser saken at man ikke alltid kan se strengt formelt på spørsmålet om rettslig interesse.
- (19) Rettssikkerhetshensyn tilsier at Kriminalomsorgen ikke skal kunne frata domfelte hans adgang til å få prøvd spørsmålet om soningsutsettelse i straffeprosessens former ved å nekte å gi domfeltes begjæring om domstolsprøving av spørsmålet oppsettende virkning. Som det fremgår av forarbeidene, var hensynet til rettssikkerhet den sentrale grunn til å beholde denne formen for overprøving som alternativ til saksanlegg i sivilrettslige former.
- (20) Etter straffegjennomføringsloven § 35 skal soningen avbrytes dersom domfeltes helsetilstand tilsier det. Det må legges til grunn at alvorlig sinnslidelse eller en helsetilstand ellers som gjør soning utilrådelig, som er vilkåret for soningsutsettelse i straffeprosessloven § 459 første ledd, også vil føre til soningsavbrudd etter straffegjennomføringsloven § 35. Som det fremgår av Rt. 2003 side 851 avsnitt 41 og 42, er det heller ikke ved straffeprosessloven § 459 første ledd tale om en rent medisinsk vurdering. I en sak som føres etter straffeprosessloven § 459 fjerde ledd tredje punktum, og som altså ikke er formelt bundet til de vanlige sivilrettslige rammer for prøvingen av forvaltningsvedtaks gyldighet, må det videre kunne tas hensyn til eventuelle relevante endringer i domfeltes psykiske eller fysiske helsetilstand etter innsetting til soning.
- (21) Det er derfor vanskelig å se at en fortsatt prosess i det straffeprosessuelle sporet skulle føre til det som nå – reelt sett – vil være et soningsavbrudd på grunn av forhold som ikke ville ha ført til soningsavbrudd om saken var blitt behandlet etter straffegjennomføringsloven § 35. Og omvendt vil et vedtak om å nekte soningsutsettelse stå seg dersom domfeltes psykiske eller fysiske helsetilstand ikke lenger skulle være av en slik karakter at soning er utilrådelig.
- (22) Ved en slik fremgangsmåte unngår man det tidstapet som ellers ville oppstå dersom den domfelte må innlede en ny prosess i sivilprosessuelle former om Kriminalomsorgen nekter å gi et saksanlegg etter straffeprosessloven § 459 fjerde ledd tredje punktum oppsettende virkning. Det materielle vilkår for soningsutsettelse – alvorlig sinnslidelse eller en helsetilstand for øvrig som gjør fullbyrding utilrådelig – tilsier en rask avgjørelse av saken. Som det fremgår av sitatet fra proposisjonen foran, var hensynet til rask avgjørelse en viktig grunn til at lovgiver valgte å opprettholde muligheten for å få prøvd Kriminalomsorgens vedtak i straffeprosessuelle former.
- (23) Flertallet finner etter dette ikke å kunne legge avgjørende vekt på en kort uttalelse i

HR-2008-822-U som går i motsatt retning. Uttalelsen var ikke nødvendig for resultatet i saken.

- (24) Flertallet er etter dette komme til at lagmannsrettens kjennelse må oppheves.
- (25) Mindretallet, dommer Noer, har kommet til en annen konklusjon enn flertallet. Etter mindretallets syn har A ikke lenger rettslig interesse i å få prøvd gyldigheten av vedtaket om å nekte soningsutsettelse, når han nå er innsatt til soning.
- (26) Som nevnt av flertallet gjelder det også innenfor straffeprosessen et krav om rettslig interesse for å få prøvd gyldigheten av en avgjørelse. Etter mindretallets syn er det, når domfelte er i ferd med å sone straffen, ikke lenger aktuelt å vurdere soningsutsettelse. Overprøving av vedtaket om soningsutsettelse i slike tilfelle er i realiteten en rettslig overprøving av et fortidig rettsforhold. Den store hovedregel er at slike søksmål skal avvises, med mindre dom i saken vil ha aktuell og påviselig betydning for saksøker, jf. de eksempler som nevnes i Andenæs, Norsk Straffeprosess, 4. utgave side 560 som flertallet har vist til.
- (27) Ankeutvalget hadde en lignende sak til avgjørelse i HR-2008-822-U. Tingretten og lagmannsretten hadde da avvist saken fordi domfelte manglet rettslig interesse etter at han ble satt inn til soning. Utvalgets bemerkning om at en eventuell "... senere utsettelse av soningen vil bli regulert av bestemmelsene om straffavbrudd i straffegjennomføringsloven § 35." indikerer at utvalget tok stilling til det prinsipielle spørsmål som saken her reiser.
- (28) Etter mindretallets syn er domfeltes rettssikkerhet godt ivaretatt ved det system lovgiver har etablert for behandlingen av søknader om soningsutsettelse og soningsavbrudd. For det første gjelder det bestemmelsen i påtaleinstruksen § 29-7 om at Kriminalomsorgen *skal* gi krav om rettslig prøving av søknad om soningsutsettelse etter § 459 første ledd oppsettende virkning med mindre "særlige grunner" taler mot det. Domfeltes rettssikkerhet er dessuten ivaretatt ved retten til å klage over og kreve rettslig overprøving av avslag på soningsavbrudd etter de vanlige regler som gjelder for innsatte, herunder muligheten for å kreve midlertidig forføyning.
- (29) Det er på dette området etablert ulike ordninger for søknader om henholdsvis soningsutsettelse og soningsavbrudd. Etter at domfelte er satt inn til soning er det reglene om soningsavbrudd som gjelder. Det vil etter mindretallets syn kunne bidra til uklarhet om prøvingskompetansen og saksbehandlingen om man i slike tilfelle åpner for prøving etter de regler som gjelder for soningsutsettelse.
- (30) Kjennelse avsies i tråd med flertallets syn.

SLUTNING :

Lagmannsrettens kjennelse oppheves.

Ragnhild Noer
(sign.)

Magnus Matningsdal
(sign.)

Henrik Bull
(sign.)

Riktig utskrift: